

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELÎ

Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Güz
Autumn 2005/35

MİSYONERLİĞİN AĞINDAKİ ALEVİLİK

Mehmet DÖNMEZ*

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Aleviler üzerinde yoğunlaşan misyonerlik faaliyetlerini sosyolojik açıdan incelemektir. Misyonerlik çalışmalarında Alevi kesim üzerinde bir yoğunlaşmanın olduğu dikkatleri çekmektedir.

ABSTRACT

In this research, the matter which has been taken in hand is to examine the missionary works majoring on the Alavids on the social side. A major of the missionary works which is oriented to Alavids attracts attentions.

Anahtar Kelimeler: *Alevilik, Bektaşilik, Misyonerlik.*

Key Words: *Alevisim, Bektashism, Missionary.*

Giriş

Alevilik ortaya çıkışından günümüze kadar, farklı alanlarda uzmanlaşmış bilim adamları tarafından incelenip tartışılmaktadır. Tartışmalar arttıkça, Alevilik içinden çıkılmaz ve çözülmesi zor olan bir sorunlar yumağı haline gelmektedir. Heterojen bir görünüm alan konuya yerli araştırmacıların yanında yabancı araştırmacılarında yorumu eklenince mesele daha çetrefilleşmektedir. Özellikle Aleviliğin içeriği hakkındaki tartışmalar gün geçtikçe alevlenmektedir. Konuyla ilgili tartışmalardan birini de Aleviliğin diğer inançlarla olan münasebetinin mahiyeti ve şekli oluşturmaktadır. Gerek Alevilikle ilgili dernek ve vakıflar gerekse Alevilik hakkında bilimsel çalışma yapanlar, meseleyi hararetle tartışmaktadırlar. Konuyu tarihi ve sosyal perspektiften ele alıp inceleme yapan bilimsel çalışmaların yok denecek kadar az olduğu aşikârdır. İşte Alevilikle misyonerlik faaliyetleri arasında kurulmaya çalışılan münasebette bunlardan biridir. Biz bu makalemizle, Alevililikle misyonerlik faaliyetlerini tarihi ve sosyolojik açıdan ele alıp incelemeyi amaçlamaktayız. Alevilikle, Hristiyanlık ve Masonluğun ibadete ve insana bakış açılarını mukayese edeceğiz. Ayrıca Alevilerle yaptığımız mülakatlarda, Hristiyanlık ve Masonluğun Aleviler tarafından nasıl idrak edildiğini de ortaya koyacağız. Bu tespitleri de sosyolojik açıdan yorumlayacağız. Bu makalemizde Aleviliğin tanımı ve Aleviliğin Masonluk, Hristiyanlıkla olan münasebet iddialarını ele alıp inceleyeceğiz. Mülakatlarımızda bu iddiaları Alevilere sorma yoluna giderek de meselenin Aleviler tarafından nasıl idrak edildiğini tespit edeceğiz.

Aleviliğin Tanımı

Sosyal bilimlerde kullanılan kavramların önemi büyüktür. Çünkü insanoğlu, kavramlarla düşünür ve düşündüğünü kavramlarla ifade eder. Kavramlar âdeta aydınının tutan eli, gören gözü olmaktadır. Dolayısıyla Aleviliğin tanımlanmasında kullanılan kriterler de önem arz etmektedir. Zira kavrama hangi açıdan bakıldığı ve tanımlayan kişinin ilmi düzeyi, tanımlamayı da etkilemektedir. Bunların üzerinde durmamızın sebebi bu meselenin, ülkenin geleceği ve milletin huzuru için önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Alevilik hem Türk aydınlarının ilgisini çekmiş hem de 1800'lü yıllardan itibaren Batılı aydınların ve araştırmacıların ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Ancak ülkemizde Aleviliğin ne olduğu hususunda bir fikir birliğinden bahsetmek oldukça güç görünmektedir. Âdeta Alevilik içinde her grubun bir Alevilik tanımı oluşmaya başlamıştır. Bu çok başlılık o kadar ileri gitmektedir ki, bazen bir şahıs dahi gazeteye ilan vererek, Alevilik tanımını yapmaktadır. Mesela, *Cem Çankaya adlı bir işadaminin, Alevi dedelerini eleştirdiği, kendisine göre bir Alevilik tanımı yaptığı gazete ilanı, Alevi derneklerinden tepki gördü*¹ şeklindeki ilanlara kadar gitmeye başlamıştır.

Alevilik kavramının manasına tarihi süreç içinde baktığımızda bu kavramın İslâm diniyle bağlantılı olduğunu görebiliyoruz. Kavramı İslâm'dan önceki dönemlerde, ne Anadolu'da ne de Mezopotamya'da herhangi bir kültürün veya inancın içinde görebiliyoruz. İslâm tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hz. Ali'yi sevmek ve saymak, *Aleviyet*, *Alevilik* kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bu sevginin normal ve makul ölçüde olanlarının yanında, derece derece Hz. Ali'yi Tanrılığa ulaştıracak kadar marazi şekilleri de mevcut bulunmuş ve bulunmaktadır. Bu sevgi ve saygı, çok hallerde, *Ehl-i Beyt* sevgi ve saygısı ile bir arada yürümektedir.²

Sözlük anlamı itibarıyla Hz. Ali'ye bağlı olan kimse olarak, *Kızılbaş*³ anlamında kullanılan Alevilik kavramı, sözlük anlamının dışında; Hz. Ali'yi en üstün saha-be olarak görmek, Hz. Peygamber'den sonra onun, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile halife olması gereğini savunmak anlamında da kullanılmaktadır. Böylece bu zümreler, Hz. Ali'ye mücerred sevgi ve bağlılığın ötesinde, onun ve soyunun adına ayrı bir fırkalaşma hareketinin siyasî mümessilliğini de üstlenmiş olmaktadır.⁴ Sosyolojik olarak üzerinde duracağımız husus *Alevilik* kavramına yüklenen mana ve Alevilik'ten ne anlaşıldığıdır. Kavramın farklı şekillerde tanımlanmasının sebebi, kavramdan mı kaynaklanmaktadır, yoksa kavramı tanımlayan kişilerin idrak tarzından mı kaynaklanmaktadır? Bu soruların cevabının bulunması durumun-

da, Alevilikle ilgili tartışmaları sınıflandırmak da mümkün olabilecektir. *Alevi* kavramının kimleri tanımlamak için kullanıldığına baktığımızda, *Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimse* anlamında kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Netice itibarıyla Alevilik dairesi içinde, Hz. Ali'yi, ilah olarak kabul eden en aşırı kesimden, onun faziletli, üstün vasıflı, Allah'ın dostu, velisi ve Hz. Peygamber'den hemen sonra gelen halife olması gerektiğine inanan, ama bütün bunlara rağmen onun normal bir insan olduğunu kabul edenlere varıncaya kadar geniş bir yelpazede birbirinden çok farklı Alevi anlayışları bulunmaktadır.⁵

Tarihî süreç içerisinde İslâm dünyasında itikadî ve amelî mezheplerin teşekkülünden sonra, Alevi sözü farklı İslâm coğrafyalarında farklı anlamlar kazanmıştır. Bu anlamları ile seyyid anlamı dışında kullanılabilen kavram, Pakistan'da İsmailî, İran'da Caferî, Mısır ve Yemen'de Zeydî, Suriye'de Nusayrî, Lübnan'da Dürzî mezhebine işaret ettiği gibi, Sovyetler Birliği döneminde Moskova'da yapılan çalışmalara dayalı yayınlarda Alevi kavramı Hz. Ali'yi Tanrı kabul eden *Ali Allahi* anlamında kullanılmıştır.⁶

Kavram, tarihin çeşitli dönemlerinde anlam değişikliğine ya da muhteva genişlemesine uğramıştır. Dolayısıyla, Alevilik kavramına yüklenen manalar da geniş bir yelpaze oluşturmuştur. Ancak en genel manasıyla "*Hz. Ali yanlısı olan, ona bağlanan herkes Alevi adını alır.*"⁷ Geleneksel dinî elit kesimin bazı mensupları, Aleviliği *Gerçek İslâm* olarak tanımlamaya başlamıştır. Bunlar, Hz. Peygamber'in damadı ve Alevi öğretisinin merkezi olan Hz. Ali, İslâm'ın beş farzını yerine getirdiğine göre Aleviler de bunun aynısını yapmalıdır, fikrini öne sürmektedirler. Bu görüşü savunanlar, Ortodoks bir İslâm anlayışına yaklaşırken, İslâm'ın Sünni mi yoksa Şii yolunu mu seçecekleri hususunda zor bir kararla karşı karşıya kaldıkları,⁸ yorumu da yapılmaktadır.

Aleviliğin tanımlanması hususunda ciddi problemler mevcuttur. Sorunun Alevilik'ten mi yoksa onu tanımlayanlardan mı kaynaklandığı tartışılmalıdır. Çünkü Aleviliğin muhtevası konusunda da tartışmalar son günlerde bir hayli alevlenmektedir. Aleviliğin İslâm'ın içinde olup olmadığı tartışması, hem yurt içinde hem de yurt dışında bir hayli süreceğe benziyor. Bu tartışmaların temeli, Aleviliğin idrakiyle yakından ilgili olduğu aşikardır. Aslında Aleviliğin tanımlanması, kavramın sahasını ve sınırlarını da belirleyecektir.

Alevilik her ne kadar İslâm'ın tarihi gelişimi ile yakından ilgiliyse de Türk kültüründen ve eski Türk inançlarından ayrı olarak ele alınıp incelenmesi mümkün ol-

mayan bir ritüeldir. Çünkü Aleviliği temelde iki unsurla izah edebiliriz. Bunlar İslâm İnancı ve Eski Türk İnanc ve Kültürü'dür. Aleviliğin oluşumu ve bugünkü şekli almasıyla Türk medeniyetinin gelişim çizgisi arasında da bir paralellik söz konusudur. Hatta bugün Türkiye'de yaşanan Aleviliğin bir örneğini, Selçuklu ve Osmanlı'nın hakimiyet alanının dışında bir yerde göremiyoruz.

Aleviliğin tanımlanması ve tarihi gelişim aşamalarının objektif olarak ortaya konması gerekiyor. Ayrıca Aleviliğin ortak paydalarının olduğu ve etkilendiği Şiiliğin ve diğer tasavvuf akımlarıyla olan münasebetinin tespit edilmesi İslâmla olan ilişkisini daha belirli şekilde ortaya koyacak kanaatindeyiz. Ayrıca Türklerin Müslüman olma sürecinin de ana hatlarıyla ortaya konması durumunda Aleviliğin daha objektif ve doğru olarak tanımlanması mümkün olabilecektir.

Aleviliğin Masonluk ve Hristiyanlıkla olan Münasebeti

Aleviliğin diğer inançlarla olan münasebetini incelerken üzerinde duracağımız Masonluk ve Hristiyanlıkla olan münasebettir. Diğer dinlerle olan münasebetini incelememizin dışında tutacağız. Çünkü bu dinleri de dahil edersek incelemenin kapsamı makale boyutunu aşmış olacaktır. Masonlukla Alevilik arasındaki münasebete baktığımızda, her ikisinde de ortak olarak gösterilen hususları incelediğimizde, bu münasebeti ilmi bir temele oturtmaya çalışmış olacağız. Öncelikle Masonluğu, eski Mısır'a, Suriye'deki sırrı cereyanlara ve bilhassa İbranilere bağlamak mümkün olduğundan Musevi dini ile bir başlık altında incelemekte fayda vardır. Bektaşilik-Alevilik ile Masonluk arasında münasebet kurma çabaları bazı benzerliklerden yola çıkılarak yapılmak istenmiştir.

Alevilik-Bektaşilikte ve Masonlukta, renkler ve sayılar aynıdır. Masonlukta üçler, beşler, yediler, Bektaşilikteki üçler (Allah, Muhammed, Ali), beşlere (Ehl-i Beyt) benzer. 31 derece Masonluğu üyelerinin meydana getirdiği Yüksek Haysiyet Divanı, 72 üyelidir. Kerbelâ şehitlerinin sayısı da 72'dir. Masonluk'ta 7 sayısı önemlidir. Bektaşilikte Ali'deki 7 sıfat ve Fatma Ana Kuşağındaki (Gök Kuşağı) 7 renk önemlidir.⁹ Renk ve sayıların dışında başka benzerlikler de bulanlar olmuştur. Bektaşilikte, meydan evinde baba huzuruna gelirken, ayakkabılar çıkarılır, Masonlar da *Üstadın* huzuruna girerken ayakkabılarını çıkarırlar. Bizler her üç adımda bir (teslis) yaparız. Onlar da ayaklarının topuklarını birleştirerek âdeta bir (müselles), yani üçgen resmederler. Bektaşilikte teslis; *Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali* demektir. Bektaşî olmayana biz *harici* deriz, onlar da Mason olmayana harici derler. Bizde münatesipler; âşık, muhip, derviş, baba gibi derece inkısam eder; onlarda da çırak, kalfa

vesaire gibi dereceler vardır.¹⁰ Diğer münasebet kurulmaya çalışan simge de Bektaşilikte mücerred olarak tam teslim olmuş işaretini için küpe taktırma erkânı, Yahudiler arasında hayat boyu gönüllü köleliğin işareti olan benzer bir erkânın bulunduğu Tevrat'ın beşinci kitabı XV. 17'den Balım Sultan'a geçmiş olabilir. (Balım'ın annesinin bir Hristiyan olduğu hatırlanacaktır.)¹¹ Birge, bu tespitiyle, Bektaşilerdeki küpe takma âdetini, Masonlukla açıklamaya çalışmıştır. Oysa Bektaşilerde küpe takma âdetini bize Köprülü haber vermektedir. Köprülü'nün araştırmalarına göre, Türkler arasında kulağa halka yahut küpe takma âdeti İslâmlık'tan önceki devirlerde bile vardır. Cengiz çocuklarında, Temürlülerde Karakoyunlarda ve Akkoyunlarda, hükümdarlar kıymetli küpeler takmaktadırlar. Karakoyunlular ve Akkoyunlarda, yalnız hükümdarlar değil, orduyu teşkil eden Türkmenlerin de kulaklarına halkalar takmaları hiçbir surette esaret ve teslim olma timsali olarak kabul edilemez. Kuzey Uygur Devleti'ni yıkan Karaşar'ın kuzeyindeki Akdağlar yakınında oturan, Hakaslar da erkekler kulaklarına küpe takarlar. Ayrıca Gaziantep'in bazı köylerinde, erkek çocukların kulağına küpe taktıkları görülmektedir.¹²

Bektaşilik-Alevilikteki giyim kuşamın köklerini Masonlukta değil de eski Türk kültüründe ve sosyal yaşantısında aramak doğru olacak kanısındayız. Bektaşilik-Alevilikte, cemlerde kadın erkek ayrımı yapılmazken, Masonlukta kadınlar, Mason localarına kabul edilmemekle beraber, kadınlar mabed dışındaki toplantılara katılırlar.¹³ Aleviliği asıl özgün kılan husus ise hem sosyal hayatta hem de ibadette erkek kadın beraberliğidir.

Netice olarak Masonlukla, Bektaşilik-Aleviliğin arasında herhangi bir doğal bağ kurmak mümkün görünmemektedir. Çünkü her ikisinin de doğuş şekli, coğrafyası ve gördükleri ihtiyaç farklıdır. Bazı basit benzerliklerden (sayı-renk gibi) yola çıkarak, Bektaşilik-Aleviliği, Masonluğa yakınlaştırmamanın, Aleviliğe yapacağı hiçbir katkı olmadığı kanaatindeyiz. Bilakis bu münasebet kurma çabaları Aleviliği dejenerere etmede etkili bir uygulama olacağı aşikârdır. Bektaşilik-Alevilik ile masonluktaki uygulamalar arasında bağlantı kurmak isteyen yabancı araştırmacılar ve bir takım yerli araştırmacılar dikkat çeken husus, bunların her ne hikmetse Bektaşilik-Alevilikle Türk kültürü arasındaki mevcut bağlantıyı görmezden gelmeleridir. Ayrıca meseleyi izah ederlerken de Aleviliğe renk kazandırma adına her inançla bağlantı kurma çabalarıdır.

Aleviliğin Hristiyanlıkla Münasebeti

Bazı yabancı araştırmacılar ile yerli araştırmacılar, Alevilik-Bektaşilikle, Hristiyanlık arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadırlar. Bunların iddialarına göre, sözü

edilen cemaatlerde, birçok Hristiyan inancı ve kurumu yaşamaktadır; birçok Hristiyan azizi, Alevi-Bektaşî büyüğü hâline gelmiştir. Bundan dolayı iki taraflı bir inancı sürdürmüşlerdir. Aleviler'in ve Bektaşîler'in, *Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali* şeklinde üçlemesi, Hristiyanlıktaki, *Baba (Allah), Oğul (İsa) ve Ruh-ül Kuds* üçlemesine benzetilmektedir. On İki İmam ve on iki hizmet ile, On İki Hristiyan Havarisi arasında bir bağ kurmaya çalışılmaktadır.

Vaftiz ile cem ayinlerinden önce alınan abdest, papazların bekâr oluşu ile Bektaşî babalarının ve dervişlerin bekâr oluşu, papazların otoritesi ile müşidlerin otoritesi, İsa'nın doğumu ile Balım Sultan'ın doğumu, aforoz kurumu ile düşkünlük kurumu, evlenmelerin papaz huzurunda yapılması ile, Bektaşîlikte baba ve Alevilik'te dede huzurunda yapılması, Piskoposluk tacı ile Bektaşî babalarının elif tacı, Hristiyan keşişinin kuşağı ile tığbent arasında gerçeğe dayanmayan, derine inmeyen bir bağ kurmaya çalışılmaktadır.¹⁴

Yerli araştırmacılardan bazıları şekilsel benzerliğe bakarak bu sun'î oluşturulan münasebeti daha da derine indirmeye çalışmışlardır. Mesela, Binbir Hadis çevirmeni Mehmet Arif daha ileri giderek şöyle yorum yapmaktadır:

"Bektaşîyye taifesi dergâhında Ortodoksların hususi ve imtiyazlı bir mevkii vardır. Hacı Bektaş Veli ve ondan sonraki dedelik-babalık makamını işgal eden bütün müşidlerin Allah, Muhammed, Ali'den ibaret olduğunu ve Rumlar'ın *Harolombis* diye adlandırdıkları azizinde Hacı Bektaş Veli'den başkası olmadığı inancına katılanlar da tarikatta yücelmiş ve tarihin inceliklerini bilen canlardan olmuşlardır." şeklindeki düşüncelere katılmak mümkün değildir.¹⁵ Aynı zamanda bu düşünceler ilmi temellerden de yoksundur. Hristiyan kilisesince uygulandığı şekliyle aforoz da, Bektaşîlikte düşkünlük ile benzeri bulunur. Rahibin huzurunda kıyılan nikâh ile baba tarafından kıyılan nikâh arasındaki benzerlik¹⁶ bir başka delil olarak gösterilmektedir. Alevi-Bektaşîlikte Teslim Taşı'nın 12 köşesiyle temsil edilen On İki İmam'ın aynı zamanda 12 Havari'yi temsil ettiğini¹⁷ Birge, Bektaşîler'in de ifade ettiğini belirtmektedir.

Alevilik-Bektaşîlikteki üçleme ile Hristiyanlık'taki üçleme arasında ne benzerlik ne de bir bağ kurabiliriz. Çünkü Alevilik-Bektaşîlikteki (Ya Allah-Ya Muhammed-Ya Ali) ile Hristiyanlıktaki üçleme farklı manalarda kullanılmıştır. Hele sosyolojik olarak meseleye baktığımızda hem mana bakımından hem de işlevsel bir münasebetin olduğunu söylemek zordur. Çünkü Alevilik-Bektaşîlikteki üçleme, Allah-Ruh-Ullah (Tanrı Ruhul-Sırr-Ullah) Tanrı sırrı tarzında da söylenebilir. Birçokları bunu Hristiyanlıktaki Eb-Ebu-Ruh-ül Kuds yani Baba (Allah)-Oğul (İsa)-Cibril-i

Emin (ki Meryem'e beyaz zambak sunarak ilahi bir ruh üflemiştir.) üçlemesine karşılık gibi gösterilmektedir. Halbuki Bektaşiliğin üçlemesinde, Hristiyanlar'ın üçlemesindeki baba, oğul orantısı yoktur. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin anaları, babaları, ataları belli kimselerdi. Kendileri de gökten indiklerini ve sonra yine ortaya çıkacaklarını iddia etmemişlerdi. Hz. Peygamber ve Hz. Ali, kendilerinin de bir Tanrı kulu olduklarını daima tekrarlamışlardır.¹⁸ Yabancı araştırmacıların hemen kurdukları bu bağlantıyı bizim kurmamız oldukça zor görünmektedir. Çünkü bilinen bir gerçek vardır ki, o da toplumlarda kültür değerlerinin ifa ettiği işlev ve mana ancak o kültür çevresinde belli bir mana kazanıp, anlamlı olmaktadır. Alevilik-Bektaşilik ile Hristiyanlık'taki üçlemenin manaları ve kullanım amaçları birbirinden farklıdır. Hristiyanlık dünyası ile İslâm dünyasında bunlardan ne anlaşıldığı da farklıdır. Özellikle Hasluck, Alevilik-Bektaşilik'le Hristiyanlık arasında tam bir benzerlik bulmaya, tam bir ayniyet kurmaya çalışanların başında gelir. Bunu, *iki taraflı inanç* ile açıklamağa çalışır. Bu konuda malzeme de toplanmıştır.¹⁹ Bu malzemelerin de Hristiyanlar'ın Aya Yorgisi ile Müslümanlar'ın Hızırı arasında benzerlik kurulmaktadır. Hatta o kadar ileri gider ki, Dersimdeki Kızılbaş Kürtleri ile Ermeniler arasında münasebet kurar. Bunu akrabalığa şöyle dönüştürür: ... *Her türlü ihtimale göre kendilerine önemli bir miktarda Ermeni kanı karışmış olan Kızılbaş Kürtler Ali'yi, İsa'ya, On İki İmam'ı On İki Havari'ye, Hasan ile Hüseyinler'in de yardımıyla dinlerini değiştirmeleri, İslâmiyet'in bu uyumlu şekillerinin etkisi altında pek kolay olmaktadır.*²⁰ Hasluck'un gözden kaçırdığı ya da bilemediği Kızılbaş Türkmenleri'nin kan bağına verdikleri önemdir. Bu tür benzetmeler ilmi olmaktan ziyade tamamen bir zorlama ile kurulan benzerlikten öteye geçmemektedir.

Hacı Bektaş Veli'den sonra, Hristiyanlığa mal edinmek istenen diğer bir Bektaşî büyüğü, *Gül Baba*'dır. Budapeşte şehrinde türbesi bulunan Gül Baba'nın, bir Rum dönmesi olduğu iddia edilmektedir. Macar tarihçilerinin verdiği bilgiye dayanarak, Budin valisi olduğu ve adının *Halayık oğlu Galaylı Goz Ali* (Alaikoğlou kalailikos) olduğu belirtilmektedir. Oysa Evliya Çelebi'ye göre, Gül Baba, Beyazid, Selim ve Süleyman dönemlerinde gazalara katılmış bir misyoner dervıştır. Kanuni'nin Budin seferinde şehit olmuştur. Cenaze namazını Şeyhülislâm Ebussuud Efendi kıldırmıştır. Namazını kılanlar arasında, Kanuni Sultan Süleyman da bulunmuştur. Diğer bir rivayete göre de, düşmana gülle gibi atıldığından ötürü "*Gülle Baba*" denmiştir. Sonradan da bu kelime Gül Baba haline gelmiştir.²¹ Alevi-Bektaşî geleneğinde özellikle de şiirlerde Gül Baba'nın önemi vurgulanmaktadır:²²

*Derviş olan daim giyer ak aba
Yalın ayak gezer hem başı kaba
Budün'ü bekleyen Sultan Gül Baba
Aliver gönümünü zalim elinden.*

Benzerlik kurulan diğer bir unsur ise *Elif Tacı*'dir. Bu taç, papaz külahına değil, kamların taçlarına benzemektedir. Takılan kuşak ise, piskopos kuşağına değil, eski Türk kuşaklarına benzer. Çünkü Türklerde kuşak takmanın büyük manası vardır. Bunu Dede Korkut Destanları'nda, Divanı Lügât-ı Türk'te tespit etmekteyiz.²³

Bektaşilik-Alevilik de, Anadolu'daki ve Balkanlardaki inançlardan elbette etkilenmiştir. Ancak oradaki inançları da etkilemiştir. Fakat aynı demek ya da Alevilik- Bektaşiliğin temelinde, Hristiyanlık inancının olduğunu iddia etmek ilmi bir tavır olmaktan uzak görünmektedir. Bilinen bir gerçek vardır ki, o da sosyal temasların, kültür alış- verişlerine yol açtığı bilinen bir sosyolojik gerçekliktir. Bu bakımdan, Bektaşilik-Alevilik üzerinde, Hristiyan inanç ve kurumlarının küçük çapta tesiri olmuş olabilir. Bu ihtimal gerçek olsa bile, çok ehemmiyetsiz bir tesir olmalıdır. İki taraflı inançtan, inanç ve kurum olarak Hristiyanlığın büyük tesirinden söz etmek, ilmi olmayan, biraz da Hristiyanlık taassubundan ilham alan bir iddia olduğu kanaatindeyiz. Bazı Hristiyanlar'ın nasip alarak Bektaşî olmaları da, bütün bir sistemin, başka kaynaklardan doğmuş olması anlamına gelmemektedir. Üstelik, Bektaşiliğe geçen bazı Hristiyanlar'ın, Türk menşeyinden gelme olmadıklarını da kimse iddia edemez.²⁴ Hele Balkanlardaki yerleşmeyi ve daha önce Hunlar vasıtasıyla Avrupa'ya yapılan Türk akınlarını göz önünde bulundurduğumuz da bu oldukça isabetli bir yaklaşım olmaktadır.

Alevilik ile bu inançlar arasında bir takım benzerliklerden yola çıkarak her ne kadar benzerlik kurulmaya çalışılıyorsa da, bunların sağlam bir ilmi temelden yoksun olduklarını söyleyebiliriz. Malatya'da yapmış olduğumuz mülakatlarda ve muhtelif zamanlarda Alevilerle yapmış olduğumuz mülakatlarda, Alevilikle bu inançlar arasında kurulmaya çalışılan münasebeti sordüğümüzde özellikle geleneksel Aleviliği benimsemiş olanların, Alevilik ile bu inançlar arasında herhangi bir bağ kurmadıkları tarafımızdan tespit edilmiştir. Ayrıca mülakatlarda, Aleviliğin İslâm dairesi içinde görüldüğü vurgulanarak, "*İslâm ile bu inançlar arasındaki münasebet ne ise Alevilikle de aynı münasebet söz konusudur.*" şeklinde cevaplar yoğunluk göstermiştir. Malatya'da çoğu Alevi dedeleri, böyle bir münasebetin başta Aleviliğe ihanet olacağını vurgulayarak, neden ısrarla Aleviliğin İslâm'ın ve Türk kültürünün dışına çıkarılmak istendiğini anlamadıklarını belirtmişlerdir. Alevilik ile Hristiyanlık ve Masonluk arasında kurulmaya çalışı-

lan münasebete dikkat çeken bir dede de, "Benim hangi davranışında Hristiyanlık ve Masonluk var. Bizleri rahat bıraksınlar, biz bu bayrak altında olmaktan ve Türk milletine mensup olmaktan mutluyuz. İnşallah kendi başlarını yerler de bizlerle uğraşmaktan vazgeçerler." şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Mülakatlarımızda, Aleviliğe ideolojik veya etnik bir kimlik olarak bakanlar ise Aleviliğin İslâm'la ilişkisini kabul etmediklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla Alevilikle Hristiyanlık ve Masonluk arasında ve diğer inançlar arasında münasebetin normal olduğunu belirtmişlerdir. Bu düşüncelerini de, Aleviliğin evrensel ve hümanist olmasıyla izah etmişlerdir. Hatta Aleviliğin Budizm'den, Hint inançlarından, Antik Yunandaki düşüncelerden, Mezopotamya'daki birçok inançtan etkilendiği şeklinde temellendirmişlerdir. Oysa geleneksel yaklaşıma sahip olan Aleviler bu bakış açısına şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bu yıl İstanbul'da yapılan Alevi-Bektaşî-Mevlevî inanç önderleri toplantısında Almanya'dan gelen birçok dedeyle mülakatlar yapma fırsatı bulduk. Bir dede, özellikle yabancıların, Aleviliği Hristiyanlaştırmaya çalıştıklarına dikkat çekerek, Hz. Ali ile Hz. İsa arasında benzerlik kurduklarını vurgulamıştır. Ayrıca Almanya'da ve Batı ülkelerinde yaşayan Alevi gençliğinin ellerinden çıkmaya başladığına dikkatleri çekerek, Alevi gençlerinin, artık kiliselere gittiklerini üzülenek belirtmiştir. Almanya'da yaşayan bir başka dede de, Aleviliği gençlere yeterince anlatamadıklarından yakınarak, Almanya'daki Alevi gençliğinin problemlerinin büyük olduğunu vurgulayarak, devletten yardım istemiştir.

Tunceli Hozat'tan bir dedeyle yaptığımız mülakatta, dede yabancı araştırmacılara dikkatleri çekerek, bölgede yapılan araştırmalarda Alevilikle Hristiyan inancı arasında bağ kurulmaya çalışıldığını vurgulamıştır. Hülasa, Alevilikle Hristiyanlık ve Ermeni kültürü arasında bağ kurulmaya çalışıldığına da vurgu yapmıştır. Dede, yabancı araştırmacıların, kendileriyle mülakat yapmadıklarını belirterek, bölücü ve yıkıcı ideolojilere mensup olan kişilerle görüşüldüğünü belirterek; Aleviliğin, Hristiyanlığa benzetilmeye çalışıldığını iddia etmiştir.

Bir başka önemli husus da Hristiyan misyonerlerin özellikle Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde faaliyet göstermeleridir. Malatya'da Alevilerin yaşadıkları köyleri mesken tutmaları dikkat çekmektedir. Bizlere, misyonerlerin çalışmalarının ciddi boyutlara ulaştığı, dedeler tarafından bildirilerek, devletin harekete geçmesi istenmiştir. Netice itibarıyla Aleviliğin ciddi bir biçimde hem yurt içinde hem de yurt dışında tehdit altında olduğu ve Hristiyanlaştırılmaya çalışıldığı kanaatindeyiz.

Hataylı bir genç ile yaptığımız mülakatta, Alevilikle Hristiyanlık arasında bir münasebetin olmadığını vurgulayarak, kendisinin de kiliseye gittiğini ifade etmektedir. Ancak kilise ile kendilerinin ortak yönünü görmediğini, bakışlarının İslâm temelli olduğunu belirtmektedir. Bir başka Hataylı Alevi genç de Aleviliği, Hristiyanlığa ve Masonluğa yakın görmenin Aleviliğe ihanet olduğunu belirterek, bağlantı kurmaya çalışanları da bilgisizlik ve ihanetle nitelendirmiştir. Hatta bu inançlara kendini yakın görmediğini vurgulamaktadır. Tarsuslu bir Alevi genç ile yaptığımız mülakatta ise bu genç, misyonerlerin daha çok Tarsus bölgesiyle ilgilendiklerine dikkat çekerek, Alevi gençliğin âdeta kuşatılmışlığına vurgu yapmaktadır. Bu mülakatta, Aleviliği yaşamayan genç kesimin kiliselere götürüldüğüne tanık olduğunu ve bunların da Aleviliği yaşamadıklarına dikkat çekmiştir. Hatta ceme gelmeyen Alevi gençlerin kiliseye götürüldüğünü, bundan da başta aileleri ve devleti sorumlu olarak gördüğünü ifade etmektedir. Hatay ve yakın çevrelerinde ikamet eden Alevi gençlerle yaptığımız mülakatlarda Alevilik ile Hristiyanlık ve masonluk arasında herhangi bir münasebet görmediklerini belirtmektedirler. Çünkü Aleviliği İslâm'ın içinde gördüklerini ifade etmişlerdir. Aleviliği İslâm'ın dışına taşımanın mümkün olmadığı belirtilerek, bu tür çabaları da Aleviliğe ihanet olarak tanımlanmaktadır. Aleviliği yaşama bakımından kendilerini Hristiyanlığa ve Yahudiliğe yakın görmediklerini belirtmektedirler. Bu yöreye mensup olan Alevi gençlerin çoğu tarafından kendilerinin, Hristiyan ve Yahudi birçok arkadaşlarının olduğu belirtilerek, bunlarla iyi dostluklarının olduğunu altı çizilmektedir. Ancak inanç açısından kendilerini, bunlara yakın görmedikleri vurgulanmaktadır. Bu bölgeye mensup olanlarla yaptığımız mülakatlarda, Aleviler'in namazı²⁵ ile Hristiyanlar'ın ibadeti-nin, şeyh (hoca olarak da isimlendirenler olmaktadır) ve amca²⁶ ile papazların, kilise ile cemevinin birbirinden etkilenmediğinin altı çizilmektedir. Mülakatlarda, Alevi gençler içinde Hristiyanlığa meyledenler ise genelde Aleviliği yaşamayan ailelerin çocukları olduğu vurgulanarak, söz konusu gençlerin Aleviliği bilmedikleri belirtilmektedir. Sivaslı bir Alevi genç ile yaptığımız mülakatta da, Aleviliğin, Hristiyanlık'tan etkilenmediğini belirterek, kendisinin İslâm'a yakınlık duyduğunu ifade etmektedir. Kiliseye ilgi duyanları ise Aleviliği yaşamayanlar olarak nitelemektedir. Bundan dolayı suçlu olarak ise Alevi büyüklerini gördüğünü ifade etmektedir. Eskişehirli bir Aleviyle yaptığımız mülakatta ise Alevilik üzerinde bu tür oyunların yıllardır oynandığını ve son zamanlarda misyonerler tarafından Aleviler'in yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde faaliyetlerin yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Aleviliğin yaşanmadığı zaman, başka inançlar tarafından nasıl asimile edileceğini de kendilerine gösterdiğini ifade etmektedir.

Sonuç

Aleviliğin, Hristiyanlık ve Masonlukla kurulmak istenen münasebeti ilmi temellerden yoksun olup Aleviliğe kazandıracığı bir şeyinin de olmadığı aşikârdır. Lakin kurulmak istenen münasebetin basit bir benzerlikten ziyade farklı amaçlara hizmet etme gayesi olduğu görülmektedir. Özellikle günümüzde, taraftar kazanma çabaları Aleviler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Batılı araştırmacıların, Aleviliği Türk kültüründen ve İslâm inancından uzaklaştırma çabalarına, maalesef ülkemizden de bir takım aydın ve elit tabaka da alet olmaktadır. Böylece bu tür düşüncelere zemin kazandırılmış olmakta ve ülkemizde taraftar bulmaktadır. Bu tür ilişkiden bahsedenlerin çoğunluğu da Alevilik'ten farklı şeyleri anladıklarını belirtmektedirler. Hülâsa Alevilik, gün geçtikçe temel kaynaklarından uzaklaşıp, kendine de yabancılaşırken, her inançla münasebet kurulmaya çalışılmaktadır.

Hatta Alevilik her inançtan etkilenmeye açık hâle getirilmek istenmektedir. Alevi gençliğinin yaşamakta olduğu kimlik bunalımı, Aleviliğin bir takım siyasetçilerin arka bahçesi gibi lanse edilmesi, Alevi grupların kendi içinde yaşadıkları sorunlar da tehlikenin gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Aleviliğin içinde bulunduğu bu mevcut ortamdan Hristiyan misyonerler de yeterince faydalanma çabası içine girmektedirler ve pastadan ne kadar pay alırlarsa kendilerini o kadar başarılı görmektedirler.

Bu mevcut ortam gün geçtikçe Aleviler aleyhine dönüşmektedir. Alevi dernek ve vakıflarına çok büyük sorumluluk düşmektedir. Özellikle Alevi gençliğinin yaşamakta olduğu kimlik bunalımı ve yaşadığı sorunlar karşısında devletin duyarlı olması beklenmektedir. Şayet devlet Alevi gençliğine sahip çıkmazsa, Alevilik gelecekte farklı kanallara ve inançlara yönlendirilecektir. Dolayısıyla devletin karşısına da sosyal ve siyasal bir sorun olarak çıkarılacaktır. Bundan hem Aleviler hem de devlet zarar görecektir.

Netice itibarıyla Aleviliğin devlet tarafından hem Alevilere hem de toplumun diğer kesimine, doğru öğretilmesi bir çok sıkıntıyı bertaraf edecektir. Aksi takdirde toplumun asli unsurlarından olan Aleviler, *dini azınlık sorunu* olarak karşımıza çıkarılacak ve çözüm adı altında baskı yapılarak Alevilerin hamisi rolü oynanacak kanaatindeyiz.

DİPNOTLAR

- * Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Malatya
- 1 <http://www.milliyet.com.tr/2004/01/08/siyaset/siy08.html>
 - 2 ERÖZ Mehmet; *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1990, s.33
 - 3 DEVELİOĞLU Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., 1996, Alevilik mad.
 - 4 FİÇLALİ, Ethem Ruhi; *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yay., Ank., 1990, s.7
 - 5 BOZGEYİK, Burhan; *On İki İmam ve Alevilik*, TürDav Yay., İst., 2000, s.179
 - 6 SEZGİN Abdülkadir; “Bektaşî Geleneği ve Türkiye Aleviliğinin karakteristiği” I. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Ank., 1999, s.298
 - 7 KIRKINCI, Mehmet; *Alevilik Nedir*, Cihan Yay., İst., 1995, s.170
 - 8 ÇAMUROĞLU, Reha; *Değişen Koşullarda Alevilik*, İst., 2000, s.18
 - 9 ERÖZ Mehmet ; a.g.e., s. 185-186
 - 10 SEZGİN Abdülkadir; *Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*, İst. 1990, s.142
 - 11 BİRGE John Kingsley; *Bektaşilik Tarihi* (Çev. Reha Çamuroğlu), İst. 1991, s.243
 - 12 ERÖZ Mehmet; a.g.e. s.187-188
 - 13 ODYAKMAZ, A. Nevzati; *Bektaşilik, Mevlevilik, Masonluk*, İnkilap kitabevi, İst. 1988, s.263-264
 - 14 ERÖZ Mehmet ; a.g.e., s. 175-176
 - 15 BİRDOĞAN Nejat; *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, İst. 1994, s.509-510
 - 16 BİRGE, John Kingsley ; Aynı Eser, s.244
 - 17 BİRGE John Kingsley ; a.g.e., s.244
 - 18 NOYAN Bedri; *Bektaşilik – Alevilik Nedir*, İst. 1995. s.62
 - 19 ERÖZ Mehmet; a.g.e., s.176
 - 20 HASLUCK, F. R.; *Bektaşilik Tetkikleri* (Çev. Ragıp Hulusi), MEB: Ank. 2000, s. 50-51
 - 21 ERÖZ Mehmet; a.g.e., s.179-180
 - 22 ERGÜN, Nuzhet Sadattin; *Bektaşî – Kızılbaş – Alevî Şairleri Ve Nefesleri*, C. 2, İst. 1944 s.92
 - 23 ERÖZ Mehmet; a.g.e., s.182
 - 24 ERÖZ Mehmet; a.g.e., s.184
 - 25 Hatay ve yöresinde cem, namaz olarak ifade edilmektedir.
 - 26 Hatay ve Adana yörelerinde Alevî gence, Aleviliği öğreten ve gence ömrü boyunca rehberlik eden kişidir.